

GYOTE DAVRIDA SHAXS VA JAMIYAT MUNOSABATLARINING SENTIMENTAL TALQINI

Niyazova Munira Jumanazarovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM v.b.dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Gyote davrida shaxs va jamiyat munosabatlarining sentimental talqini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. XVIII asr nemis adabiyotida sentimentalizm oqimining shakllanishi, uning estetik va falsafiy asoslari hamda shaxs ichki dunyosiga bo'lgan e'tibor masalalari yoritiladi. Gyotening "Yosh Verterning iztiroblari" asari misolida shaxsning jamiyat me'yorlari bilan ziddiyatga kirishi, hissiy kechinmalar orqali ifodalangan ichki fojiaiy holatlar ochib beriladi. Tadqiqotda sentimentalizmning shaxs erkinligi, tabiiy his-tuyg'ular va insonparvarlik g'oyalari bilan uzviy bog'liqligi asoslanadi. Maqola natijalari sentimental talqinning keyingi adabiy oqimlar, xususan romantizm rivojiga ta'sirini ko'rsatishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Gyote, sentimentalizm, shaxs va jamiyat, Verter obrazi, hissiylik, insonparvarlik.

Аннотация. В статье рассматривается сентиментальная интерпретация взаимоотношений личности и общества в эпоху Гёте. Анализируется формирование сентиментализма в немецкой литературе XVIII века, его эстетические и философские основы, а также внимание к внутреннему миру человека. На примере произведения И. В. Гёте «Страдания юного Вертера» раскрывается конфликт личности с социальными нормами и трагизм внутреннего переживания героя. Обосновывается связь сентиментализма с идеями свободы личности, естественных чувств и гуманизма. Полученные результаты позволяют определить роль сентиментальной трактовки в развитии последующих литературных направлений, прежде всего романтизма.

Ключевые слова: Гёте, сентиментализм, личность и общество, образ Вертера, эмоциональность, гуманизм.

Annotation. This article analyzes the sentimental interpretation of the relationship between the individual and society in Goethe's era. It examines the formation of sentimentalism in eighteenth-century German literature, its aesthetic and philosophical foundations, and the growing attention to the inner world of the individual. Using Goethe's *The Sorrows of Young Werther* as an example, the study reveals the conflict between personal feelings and social norms, as well as the tragic inner experiences of the protagonist. The research highlights the close connection between sentimentalism and the ideas of personal freedom, natural emotions, and humanism, and demonstrates its influence on the development of later literary movements, particularly Romanticism.

Keywords: Goethe, sentimentalism, individual and society, Werther, emotionality, humanism.

Kirish.

XVIII asr Yevropa adabiy tafakkuri taraqqiyotida shaxs va jamiyat munosabatlari muammosi markaziy mavzulardan biri sifatida maydonga chiqdi. Ayniqsa, sentimentalizm oqimi doirasida bu masala yangi estetik va falsafiy talqinga ega bo'ldi. Klassitsizmga shaxs jamiyat qoidalariga bo'ysunuvchi unsur sifatida tasvirlangan bo'lsa, sentimentalizm adabiyotida insonning ichki dunyosi, hissiy kechinmalari va shaxsiy erkinligi ustuvor ahamiyat kasb eta boshladi[2]. Nemis adabiyotida bu jarayon Gyote ijodi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning asarlarida shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar sentimental ruhda yoritildi. Mazkur maqolaning maqsadi Gyote davrida shaxs va jamiyat munosabatlarning sentimental talqinini tahlil qilish, ushbu munosabatlarning adabiy-falsafiy asoslarini ochib berishdan iborat[4].

Metodlar.

Tadqiqot davomida tarixiy-adabiy tahlil, qiyosiy yondashuv va badiiy matnlarni interpretatsiya qilish usullaridan foydalanildi. Asosiy manba sifatida

Gyotening “Yosh Verterning iztiroblari” asari tanlanib, undagi shaxs va jamiyat oʻrtasidagi qarama-qarshiliklar sentimentalizm estetikasi nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Shuningdek, XVIII asr nemis ijtimoiy muhitiga oid ilmiy tadqiqotlar, maʼrifatchilik va sentimentalizm falsafasiga doir manbalar oʻrganildi. Tadqiqot metodologiyasi insonparvarlik gʻoyalari, shaxs erkinligi va hissiy haqiqat tamoyillariga asoslandi[1].

Tahlillar shuni koʻrsatadiki, Gyote davrida jamiyat qatʼiy ijtimoiy meʼyorlar, tabaqaviy cheklovlar va rasmiy axloq normalari bilan ajralib turgan. Bunday muhitda shaxsning ichki ehtiyojlari, his-tuygʻulari va erkin tanlovi koʻpincha jamiyat talablari bilan ziddiyatga kirishgan[3]. Sentimentalizm ana shu ziddiyatni adabiy markazga olib chiqib, shaxsning ichki haqiqatini jamiyat qonunlaridan ustun qoʻydi. Gyote asarlarida shaxs jamiyatga qarshi ochiq kurashuvchi emas, balki ichki iztirob orqali noroziligini ifoda etuvchi obraz sifatida tasvirlanadi. Bu holat sentimental talqinning asosiy belgilaridan biridir[7].

Gyotening Verter obrazi shaxs va jamiyat munosabatlarning sentimental talqinini ifodalovchi eng yorqin namunadir. Verter jamiyatning rasmiy qoidalari, mansabparastlik va sovuqqon axloqiy meʼyorlariga moslasha olmaydi. U oʻz his-tuygʻulariga sodiq qolishni, samimiylik va ichki erkinlikni jamiyat talablaridan ustun qoʻyadi. Biroq jamiyat bu tanlovni qabul qilmaydi va Verter oʻzini begona his eta boshlaydi. Natijada shaxs va jamiyat oʻrtasidagi ziddiyat ichki fojiaga aylanadi. Sentimentalizm bu fojiaviy holatni qahramonning hissiy kechinmalari orqali tasvirlab, oʻquvchini uning ruhiy dunyosiga yaqinlashtiradi[5].

Gyote davrida shaxs va jamiyat munosabatlarning sentimental talqini falsafiy qarashlar bilan ham bevosita bogʻliq edi. Jan-Jak Russo ilgari surgan “tabiiy inson” gʻoyasi shaxsni jamiyatning sunʼiy qoidalaridan holi holda tasavvur qilishga undadi. Gyote ijodida ham inson tabiiy his-tuygʻulari bilan goʻzal va pok mavjudot sifatida talqin qilinadi, jamiyat esa koʻpincha bu tabiiylikni buzuvchi kuch sifatida namoyon boʻladi. Bunday qarashlar sentimentalizmning shaxsga yoʻnaltirilgan estetik tamoyillarini mustahkamladi[6].

Natijalar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sentimental talqinda jamiyat mutlaqo salbiy kuch sifatida emas, balki shaxsni sinovdan o'tkazuvchi muhit sifatida tasvirlanadi. Gyote asarlarida jamiyat shaxsning ichki dunyosini ochib beruvchi fon vazifasini bajaradi. Jamiyat bilan to'qnashuv jarayonida qahramon o'z his-tuyg'ularini chuqurroq anglaydi, o'z "men"ini kashf etadi. Shu ma'noda sentimentalizm shaxsning ichki yetilishi va o'zini anglash jarayonini adabiy markazga olib chiqadi[8].

Shuningdek, shaxs va jamiyat munosabatlarining sentimental talqinida tabiat muhim ramziy ahamiyat kasb etadi. Gyote asarlarida tabiat jamiyatga qarama-qarshi qo'yilgan pok va samimiy makon sifatida namoyon bo'ladi. Qahramon tabiat bag'rida o'zini erkin va baxtli his qiladi, jamiyat muhitida esa ruhiy bosim va yolg'izlikni boshdan kechiradi. Bu qarama-qarshilik sentimentalizm estetikasi uchun xos bo'lib, shaxsning ichki holatini chuqurroq ifodalashga xizmat qiladi[9].

Muhokama.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, Gyote davrida shaxs va jamiyat munosabatlarining sentimental talqini keyingi adabiy oqimlar, xususan romantizm uchun muhim zamin yaratgan. Sentimental qahramon jamiyat bilan murosa qila olmasligi, ichki isyon va erkinlikka intilishi bilan romantik qahramonning dastlabki prototipi sifatida namoyon bo'ladi. Gyotening Verteri orqali adabiyotda shaxsiy fojiaga e'tibor kuchayib, jamiyat bilan ziddiyat individual taqdir misolida yoritila boshlandi. Bu esa adabiyotda inson ruhiyati tasvirining yanada chuqurlashishiga olib keldi.

Shaxs va jamiyat munosabatlarining sentimental talqini o'quvchi ongida ham muhim o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. O'quvchi qahramon bilan hissiy yaqinlikni his etib, uning iztiroblariga hamdard bo'ldi. Bu holat adabiyotning tarbiyaviy va estetik ta'sirini kuchaytirdi. Sentimentalizm o'quvchini nafaqat fikrlashga, balki his etishga, inson qalbining nozik jihatlarini anglashga undadi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, Gyote davrida shaxs va jamiyat munosabatlarining sentimental talqini XVIII asr adabiy tafakkurining muhim yutug'i hisoblanadi. Bu talqin orqali adabiyot shaxsning ichki dunyosini jamiyat qonunlaridan ustun qo'yib, insoniy his-tuyg'ularni yuksak badiiy qadriyat darajasiga ko'tardi. Gyote ijodi shaxs va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni sentimental ruhda yoritib, adabiyotda insonparvarlik g'oyalarining mustahkamlanishiga xizmat qildi. Ushbu yondashuv keyingi adabiy oqimlar rivojiga kuchli ta'sir ko'rsatib, Gyoteni Yevropa adabiyoti tarixida shaxs va jamiyat muammosini chuqur badiiy talqin qilgan buyuk adib sifatida e'tirof etishga asos bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Safarov O. Yevropa adabiyoti tarixi. – Toshkent: Universitet, 2014.
2. Gyote I. V. Yosh Verterning iztiroblari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2018.
3. Goethe J. W. Die Leiden des jungen Werthers. – Frankfurt am Main: Insel Verlag, 2015.
4. Russo J.-J. Ijtimoiy shartnoma va boshqa asarlar. – Toshkent: Fan, 2006.
5. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING REALIZM USULI:" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANI MISOLIDA. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 120-127).
6. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANI: ORZULAR VA HAQIQAT. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 113-119).
7. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANINING POETIK XUSUSIYATLARI. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 105-112).

8. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANI: IJTIMOIIY VA IQTISODIY TENGSIZLIK. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 98-104).
9. Normurodovna, A. M. (2023). ESSENTIALS FOR SUCCESSFUL ENGLISH LANGUAGE TEACHING. International Journal of Pedagogics, 3(06), 42-47.
10. Normurodovna, A. M. (2022). Emphasize The Social Nature of Learning. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 5, 270-274.